

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ

Методичні рекомендації
до виконання курсової роботи

Харків – 2023

Рецензенти:

Н. А. Казакова – кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин імені Артура Голікова;

О. М. Радіонова – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри туризму і готельного господарства Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова.

*Затверджено до друку рішенням Науково-методичної ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 6 від 15.03.2023 р.)*

3-78 **Зовнішня** політика України : методичні рекомендації до виконання курсової роботи / уклад. В. В. Михальська, І. М. Шамара. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. – 28 с.

Видання містить програму та детальний опис навчальної дисципліни, її структуру, тематику семінарських занять та самостійної роботи, вимоги до виконання індивідуальних науково-дослідних завдань (курскових робіт) із наведенням прикладів оформлення різних елементів курсової роботи, для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» освітньої програми «Міжнародні відносини та регіональні студії».

УДК 339

© Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, 2023

© Михальська В. В., Шамара І. М., уклад., 2023

© Дончик І. М., макет обкладинки, 2023

Навчальне видання

Михальська Валерія Владиславівна
Шамара Ірина Миколаївна

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ

Методичні рекомендації до виконання курсової роботи

Коректор *О. В. Анцибора*
Комп'ютерне верстання *В. В. Савінкова*
Макет обкладинки *І. М. Дончик*

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 1.67. Наклад 50 пр. Зам. № 33/23.

Видавець і виготовлювач
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.2009
Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна
Тел. 705-24-32

ЗМІСТ

1. Мета та завдання навчальної дисципліни	4
2. Програма навчальної дисципліни	5
3. Інструктивно-методичні матеріали до семінарських занять	7
4. Методи навчання	13
5. Питання до підсумкового контролю з дисципліни	14
6. Вимоги до виконання курсової роботи	16
6.1. Мета та завдання курсової роботи	17
6.2. Збір та обробка фактичного матеріалу	18
6.3. Вимоги до змісту та обсягу курсової роботи	18
6.4. Критерії оцінювання курсової роботи	22
6.5. Теми курсових робіт	22
7. Приклади оформлення елементів курсової роботи	24

1. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою дисципліни є сформувати у здобувачів уявлення про процес формування й основний зміст зовнішньополітичної діяльності українського народу та української держави в різних історичних умовах новітнього періоду, розуміння характеру впливу зовнішніх чинників на внутрішнє життя українського народу й України, її сучасного геополітичного становища, інтересів, характеру відносин з іншими державами світу.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувачі вищої освіти отримають уявлення про роль та місце України в системі сучасних міжнародних відносин, характер взаємовідносин України зі світовим співтовариством і окремими його суб'єктами, основні вектори та напрями української зовнішньої політики.

Вивчення навчальної дисципліни передбачає формування та розвиток у здобувачів вищої освіти **компетентностей** відповідно до освітньо-професійної програми, а саме:

- **формування наступних загальних компетентностей:**
 - здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;
- **формування наступних спеціальних компетентностей:**
 - здатність розуміти міжнародні відносини у різних контекстах, зокрема політичному, безпековому, правовому, економічному, суспільному, культурному та інформаційному;
 - знання про природу, джерела та інститути зовнішньої політики держави;
 - розуміння характеристик розвитку країн та регіонів світу, особливостей та закономірностей глобальних та міжнародних інтеграційних процесів, включаючи процеси європейської та євроатлантичної інтеграції.

Програмні результати навчання дисципліни:

- Демонструвати знання, набуті у процесі навчання, щодо природи, еволюції, стану теоретичних досліджень міжнародних відносин та світової політики, а також про природу та джерела зовнішньої політики держав і діяльність інших учасників міжнародних відносин.
- Демонструвати знання про природу та характер взаємодій окремих країн та регіонів на глобальному, регіональному та локальному рівнях.
- Розуміти процес опису та оцінювання міжнародної ситуації, використання різних джерел інформації про міжнародні та зовнішньополітичні події та процеси.
- Збирати, обробляти й упорядковувати великий обсяг інформації про стан міжнародних відносин, зовнішньої політики України та інших держав.

- Проводити самостійні дослідження проблем міжнародних відносин із використанням наукових теорій та концепцій, наукових методів та міждисциплінарних підходів.
- Аналізувати інформацію про стан міжнародних відносин, зовнішньої політики України та інших держав, готувати інформаційні та аналітичні документи із дотриманням норм та правил їх оформлення.
- Брати участь у фахових дискусіях із проблем міжнародних відносин, зовнішньої політики та міжнародних комунікацій, поважати опонентів і їхню точку зору.

2. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Історія зовнішньої політики України: від витоків до незалежності

Зовнішньополітичні відносини в добу Київської Русі. Міжнародні відносини Галицько-Волинської держави. Зовнішня політика української козацької держави за часів Б. Хмельницького. Дипломатична діяльність українських гетьманів наприкінці XVII–XVIII ст. Українська зовнішня політика в період національно-визвольної революції 1917–1921 років. УСРР в системі радянської зовнішньої політики в міжвоєнний період. Відновлення зовнішньополітичних функцій УРСР в роки Другої Світової війни. Врегулювання територіальних питань та зміна українських кордонів і складу населення після Другої Світової війни. Участь УРСР у розв'язанні повоєнних проблем Європи. УРСР у міжнародних відносинах у період «холодної» війни та блокового протистояння. Парадигма зміни сприйняття України як об'єкта стратегічного інтересу з боку США та країн Західної Європи. Діяльність дисидентів, спрямована на формування інтересу до України в країнах США та Західної Європи.

Тема 2. Зовнішня політика України в 1990-х роках

Передумови проголошення незалежності України, геополітична ситуація. Діяльність українських політиків у період проголошення незалежності України (Леонід Кравчук, Анатолій Зленко). Відносини України та українських політиків із іншими державами в період проголошення незалежності України (Угорщина, США, Польща, Канада). Розпад СРСР та створення СНД. Біловезькі угоди. Україна у процесі роззброєння. Позиція України щодо заборони випробувань ядерної зброї, повної ліквідації ядерної та іншої зброї масового знищення. Реалізація курсу на без'ядерний статус. Зовнішня політика України в часи президенства Леоніда Кучми. Концепція «багато-векторності». Зовнішня політика України в часи президентства Віктора Ющенка. Європейські та євроатлантичні напрямки дій Ющенка та його

кабінету. Газовий конфлікт з РФ 2007 року. Вектор зовнішньої політики Віктора Януковича та його кабінету.

Підписання Угоди про асоціацію, Революція Гідності та її наслідки. Засади та принципи зовнішньої політики України. Стратегія зовнішньої політики України, напрямки зовнішньої політики України. Проблема формування іміджу України в світі. Бренд України. Український Інститут, напрямки його діяльності. Проекти Українського Інституту. Формування іміджу України в масовій культурі. Українська масова культура для зовнішньої аудиторії як інструмент протидії російській агресії.

Тема 3. Європейський Союз та Україна: специфіка розвитку двосторонніх відносин

Європейська інтеграція як провідна тенденція розвитку постмодерної системи міжнародних відносин. Європейський вибір України. Стратегічний курс України на європейську інтеграцію. Етапи розвитку відносин України та Європейського Співтовариства. Розширення ЄС і наслідки для України. Основні угоди, що визначають характер стосунків України та ЄС. Угода про партнерство і співробітництво з ЄС від 1994 року. Угода про асоціацію між Україною та ЄС та особливості її практичної реалізації. Політика сусідства у взаємовідносинах України та ЄС. Україна в рамках проекту «Східне партнерство». Окремі напрямки відносин України та ЄС, визначені в Угоді про асоціацію. Система органів та структур, які забезпечують виконання Угоди про асоціацію, їх повноваження.

Тема 4. Партнерство України та НАТО

НАТО: причини створення, мета та завдання організації. Перетворення незалежної України на важливий чинник стабільності в Європі в 1990-х – 2000-х рр. та становлення нової європейської архітектури безпеки. Трансформація місця та ролі Північноатлантичного альянсу в постбіполярний період. Етапи розвитку відносин України та НАТО. Стан та перспективи розвитку взаємин між Україною та Північноатлантичним альянсом на сучасному етапі.

Тема 5. Західний вектор зовнішньої політики України

Провідні країни світу в зовнішній політиці України. Еволюція політики США щодо незалежної України. Основні етапи та проблеми розвитку українсько-американських відносин. Особливості стратегічного партнерства між Україною і США. Становлення, розвиток та перспективи українсько-американського економічного, політичного й військового співробітництва. Українсько-канадське партнерство. Роль української діаспори в США і Канаді в становленні та розвитку стосунків північноамериканських держав з Україною.

Етапи розбудови відносин України з провідними країнами ЄС. Особливості українсько-німецького партнерства. Українсько-французьке двоїстороннє співробітництво. Українсько-британські стосунки на сучасному етапі.

Тема 6. Розвиток відносин України з країнами Центральної Європи

Особливості відносин України з державами Центральної Європи. Роль країн Центральної Європи – членів ЄС у реалізації євроінтеграційної стратегії України. Становлення і розвиток двосторонніх відносин з Польщею. Українсько-угорські відносини. Незалежна Україна в зовнішній політиці Чехії і Словаччини. Суперечності розвитку сучасних українсько-румунських відносин.

Тема 7. Пострадянські республіки Східної Європи в системі зовнішньополітичних координат незалежної України

Агресія Російської Федерації щодо України. Статус конфлікту в Криму, міжнародно-правове регулювання. Кримська платформа. Підтримка РФ сепаратистських рухів на Сході України – комунікація проблеми та регулювання. Вплив російсько-української війни на українську зовнішню політику та статус України у геополітичному просторі. Протидія російській агресії як один із основних напрямків зовнішньої політики України. Інструменти та методи протидії агресії у зовнішній політиці. Українсько-білоруські відносини в пострадянський період. Україна та Республіка Молдова: основні проблеми двосторонніх стосунків. Україна та країни Балтії: особливості двосторонніх відносин.

Тема 8. Особливості двосторонньої взаємодії України з країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону та Центральної Азії

Україна та країни Східної Азії: проблема багатостороннього та двостороннього співробітництва. Українсько-китайське співробітництво: основні напрямки. Українсько-корейське економічне співробітництво. Особливості українсько-японської двосторонньої взаємодії. Країни Центральної Азії в системі зовнішньополітичних координат України. Українсько-казахські стосунки в пострадянський період. Україна та Узбекистан: напрями двосторонньої взаємодії в 1990-х – 2000-х роках. Особливості українсько-туркменського співробітництва.

3. ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З ДИСЦИПЛІНИ

Семінарські заняття дають змогу здобувачам поглибити їхні теоретичні та методологічні знання з даної дисципліни, сприяти розвитку у здобувачів практичних навичок щодо аналізу особливостей розвитку та проблем міжнародних економічних відносин.

Під час підготовки питань до семінарських занять здобувачі повинні користуватись допоміжною навчальною та науковою літературою, працями відомих вчених та вміти здійснювати самостійний науковий пошук за заданою тематикою семінарських занять.

Теми семінарських занять:

Заняття 1. Історія зовнішньої політики України: від витоків до незалежності

1. Зовнішня політика Київської Русі.
2. Міжнародні відносини Галицько-Волинської держави.
3. Зовнішня політика Богдана Хмельницького.
4. Дипломатична діяльність українських гетьманів наприкінці XVII–XVIII ст.

Заняття 2. Історія зовнішньої політики України: від витоків до незалежності

1. Зовнішньополітична діяльність УНР
2. Зовнішня політика Павла Скоропадського
3. Суб'єктність України в зовнішній політиці у складі СРСР (1921–1939)
4. Україна у Другій світовій війні
5. Зовнішня політика України після Другої світової війни
6. Діяльність України в ООН
7. Комунікація української проблематики у зовнішній політиці з 60-х років XX століття до проголошення Незалежності

Заняття 3. Зовнішня політика України в 1990-х роках

1. Діяльність українських політиків у період проголошення незалежності України
2. Розпад СРСР та створення СНД. Біловезькі угоди
3. Україна у процесі роззброєння
4. Зовнішня політика України в часи президентства Леоніда Кучми
5. Зовнішня політика України в часи президентства Віктора Ющенка
6. Вектор зовнішньої політики Віктора Януковича та його кабінету
7. Підписання Угоди про асоціацію, Революція Гідності та її наслідки

Заняття 4. Стратегічні напрямки сучасної зовнішньої політики України

1. Нормативне регулювання зовнішньої політики України
2. Стратегія зовнішньої політики України (указ Президента)
3. Український інститут
4. Бренд Україна
5. Образ України в кінематографії

Заняття 5. Міжнародний статус конфлікту в Криму, напрямки врегулювання

1. Крим як об'єкт стратегічного інтересу Російської Федерації

2. Історія, передумови та хронологія окупації Криму в 2013–2014 роках
3. Рішення міжнародних судів та інших спеціалізованих органів щодо Криму
4. Кримська платформа

Заняття 6. Міжнародний статус конфлікту на сході України, напрямки врегулювання

1. Стратегічні інтереси РФ на Півдні та Сході України
2. Історія, передумови та хронологія вчинення агресії на Сході України
3. Міжнародно-правовий статус конфлікту на Сході України

Заняття 7. Міжнародний статус конфлікту на Сході України, напрямки врегулювання

1. Збиття «Boeing MH-17»
2. Статус комбатантів: позиції сторін
3. Мінські угоди: статус сторін
4. Нормандський формат
5. Повномасштабне вторгнення РФ та інструменти протидії у зовнішній політиці

Заняття 8. Західний вектор зовнішньої політики України

1. Виконання зобов'язань США за Будапештським меморандумом
2. Візова лібералізація Україна–США
3. Економіка Україна–США

Заняття 9. Західний вектор зовнішньої політики України

1. Візова лібералізація Україна–Канада
2. Економіка Україна–Канада
3. Угода про зону вільної торгівлі між Україною та Канадою
4. Угода про молодіжні обміни між Україною та Канадою

Заняття 10. Західний вектор зовнішньої політики України

1. Стратегічне партнерство України зі Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії
2. Проблемні аспекти відносин України з ФРН
3. Проблемні аспекти відносин України з Французькою Республікою

Заняття 11. Розвиток відносин України з країнами Центральної Європи

1. Зовнішньополітичні відносини України та Польщі
2. Україна та Чехія – аналіз співробітництва
3. Відносини України зі Словаччиною
4. Вишеградська група

Заняття 12. Розвиток відносин України з країнами Центральної Європи

1. Проблемні аспекти україно-угорських відносин
2. Відносини України зі Словенією
3. Балканський блок в системі зовнішньої політики України – вивчення досвіду конфлікту
4. Проблематика визнання Косово для України

Заняття 13. Пострадянські республіки Східної Європи в системі зовнішньополітичних координат України

1. Українсько-білоруські відносини в пострадянський період
2. Україна та Республіка Молдова
3. Україна та країни Балтії
4. Східне партнерство

Заняття 14. Особливості двосторонньої взаємодії України з країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону та Центральної Азії

1. Україна та Китай: основні напрямки співпраці
2. Японія в парадигмі зовнішньої політики України
3. Країни Центральної Азії в системі зовнішньополітичних координат України

Заняття 15. Участь України в універсальних міжнародних організаціях

1. Участь України в системах та структурах ООН
2. Участь України в операціях ООН з підтримання миру
3. Членство України в Раді Безпеки ООН
4. Міжнародний кримінальний суд
5. Ратифікація Римського статуту Міжнародного кримінального суду

Заняття 16. Участь України в регіональних міжнародних організаціях

1. Членство України в Раді Європи
2. Діяльність української делегації в ПАРЕ
3. Європейський суд з прав людини
4. Організація з безпеки і співробітництва в Європі

Теми для інформаційних повідомлень (виступів/дебатів):

1. Роль та місце дисидентів у формуванні української парадигми у світі у другій половині XX сторіччя
2. Дипломати незалежної України, їх роль та вплив на зовнішню політику
3. Ядерне роззброєння України – передумови, наслідки, вплив
4. Український інститут: значення, напрямки діяльності, проєкти

5. Кіно як інструмент формування позитивного іміджу України за кордоном
6. Чому для України важливо, щоб Netflix та YouTube мали офіси в Україні?
7. Ukraine Now проти «Спритко і Гарнюня»
8. Роль та місце суспільного мовника при просуванні зовнішньополітичних інтересів
9. Лібералізація візового режиму між Україною та США
10. Потенціал до збільшення товарообігу між Україною та США
11. Лібералізація візового режиму між Україною та Канадою
12. Проблема поширення Угоди про зону вільної торгівлі з Канадою на послуги та інвестиції
13. Угода про молодіжні обміни між Україною та Канадою
14. Лібералізація візового режиму між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії
15. Посилення співпраці у протидії корупції між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії
16. Значення внутрішньої політики Французької Республіки для франко-українських відносин
17. Північний потік – 2: опис проєкту та значення для України
18. Значення України для Російської Федерації як сфери інтересів та зони впливу
19. Кримська платформа
20. Нормандський формат
21. Мінський процес
22. Люблінський трикутник: передумови створення, склад, основа діяльності та спільні проєкти
23. Концепт «Інтермаріум»
24. Різне трактування історичних подій як проблематика зовнішньополітичних відносин Польщі та України
25. Обмежені пропускні спроможності існуючих контрольно-пропускних пунктів на кордоні Польщі та України
26. Потенціал до розширення співпраці між Україною та Словаччиною
27. Питання угорської національної меншини в Україні
28. Аналіз впливу РФ на україно-угорські відносини
29. Блокування Угорщиною рішень щодо України
30. Ямбурзький борг
31. Фактор Земана в україно-чеських відносинах
32. Потенціал співпраці В4+Україна
33. Врахування хорватського досвіду для врегулювання конфлікту на Сході України
34. Справа «Марківа» та його вплив на україно-італійські відносини

35. Українська реакція на президентські вибори в Білорусі 2020 року
36. Білорусь як медіатор в україно-російських відносинах
37. Фактор конфлікту у Придністров'ї для україно-молдовських відносин
38. «Потяг чотирьох столиць»
39. Концепція «Шовкового шляху»
40. Програма «Кусаноне»

Рекомендована література для підготовки до семінарських занять:

Нормативно-правові акти

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: закон України № 2411-VI від 01.07.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17/conv#Text>
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України»: Указ Президента України № 448/2021 від 26.08.2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017>
4. Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. URL: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/november/tradoc_155103.pdf

Основна література

1. Бжезинський З. Велика шахівниця. К.: Основи, 2009. 242 с.
2. Бойко О. Д. Історія України. К.: Академія, 2016. 717 с.
3. Борисова О. В. Зовнішня політика України: історія та сучасність. К.: Кондор, 2017. 341 с.
4. Зленко А. Дипломатія і політика України в процесі динамічних геополітичних змін. Х.: Фоліо, 2009. 559 с.
5. Івченко О. Т. Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива та сучасний стан. К.: РІЧ УАННП, 2010. 756 с.
6. Кучик О. С. Зовнішня політика України: навч. посіб. К.: Знання, 2010. 572 с.
7. Ложкін Б. Четверта республіка. Чому Європі потрібна Україна, а Україні – Європа. 2-ге вид. Х.: Фоліо, 2016. 252 с.
8. Литвин В. Україна в Другій світовій війні (1939–1945). К.: Лі-Терра, 2004. 464 с.
9. Ярошенко О. З. Концептуальне забезпечення зовнішньої політики України в постбіполярній системі міжнародних відносин: монографія. К.: LAT&K, 2011. 304 с.

10. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України: підручник / За наук. ред. ректора Дипломатичної академії України при МЗС України / Відп. ред. В. Г. Ціватий / Л. Д. Чекаленко. 2-ге вид., доп і оновл. К. : LAT&K, 2015. 477 с.

11. Association Agreement between the EU and Ukraine European Implementation Assessment (upd.). URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/cec758ec-e1c1-11ea-ad25-01aa75ed71a1/language-en/format-pdf/source-236122754>

Допоміжна література

1. Дергачов О. П. Партнерський потенціал України: становлення і реалізація / О. П. Дергачов. К., 2009. 496 с.

2. Дмитренко М. А. Суспільні трансформації та політичні аспекти загроз національній безпеці України: монографія. К. : Знання України, 2006. 348 с.

3. Закордонне українство: сутність, структура, самоорганізація: підручник / за ред. В. Б. Євтуха. К. : Альтер прес, 2011. 304

4. Копійка В. В. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навчальний посібник. К. : Знання, 2009. 751 с.

5. Тамм А. Є. Україна – ЄС: розвиток відносин та основні напрями співробітництва: Модуль 5: навч. посібник. Х. : Вид-во ХарPI НАДУ, 2009. 144 с.

6. Турянський І. Потрібен нам берег Турецький / І. Турянський // Політика і час. 2009. № 10. С. 24–29.

4. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Під методом навчання розуміємо спосіб упорядкованої взаємозв'язаної діяльності викладача, направленої на досягнення мети вивчення дисципліни, рішення завдань виховання і розвитку здобувача в процесі навчання. Тобто це взаємодія між викладачем і здобувачами, під час якої відбувається передача та засвоєння знань, умінь і навичок від викладача до здобувача, а також самостійної та індивідуальної роботи здобувач.

Основним методом навчання є викладення лекційного матеріалу, в т.ч. з використанням презентацій, візуалізацією подій, процесів та персоналій, а також з використанням відео-фрагментів із репортажів ЗМІ.

При проведенні визначених планом видів занять використовуються такі методи: словесні (бесіда, пояснення, розповідь, навчальна дискусія, дебати, постановка запитань); наочні (демонстрація, ілюстрування); практичні (вирішення задач, написання авторських есе, відповіді на тести) тощо. Здобувачам також надаються рекомендації щодо адаптації практик слідування за процесами, які вивчає дисципліна, в побуті (підписки на відповідні ресурси у соціальних мережах, фільми, серіали).

Навчання може проводитися дистанційно на платформах Zoom, Google Classroom.

5. ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ З ДИСЦИПЛІНИ

1. Зовнішньополітичні відносини в добу Київської Русі.
2. Міжнародні відносини Галицько-Волинської держави.
3. Зовнішня політика української козацької держави за часів Б. Хмельницького.
4. Українська зовнішня політика в період національно-визвольної революції 1917–1921 рр.
5. Зовнішня політика УРСР після Другої світової війни.
6. УРСР у міжнародних відносинах у період «холодної» війни та блокового протистояння.
7. Ставлення західного світу до незалежності України напередодні проголошення незалежності.
8. Зовнішньополітична діяльність України в перші роки Незалежності.
9. Біловезькі угоди. Україна та СНД.
10. Багатовекторна зовнішня політика України за часів президентства Л. Д. Кучми.
11. Напрямки зовнішньої політики за часів президентства В. А. Ющенка.
12. Зовнішня політика В. Ф. Януковича та його кабінету. Революція Гідності.
13. Повноваження Верховної Ради України в сфері зовнішньої політики.
14. Повноваження Президента України в сфері зовнішньої політики.
15. Повноваження Кабінету Міністрів України в сфері зовнішньої політики.
16. Стратегія зовнішньополітичної діяльності України – значення, структура, сфера регулювання.
17. Основні напрями зовнішньої політики України (відповідно до Стратегії зовнішньополітичної діяльності України).
18. Український Інститут: напрями діяльності, проєкти.
19. Бренд України: стратегічне значення та концепція.
20. Комунікація проблематики Голодомору як акту геноциду українського народу в зовнішній політиці України.
21. Комунікація українського питання в кінематографі.
22. Крим як об'єкт стратегічного інтересу російської федерації.
23. Історія, передумови та хронологія окупації Криму в 2013–2014 роках.
24. Рішення міжнародних судів та інших спеціалізованих органів щодо Криму. Кримська платформа.

25. Стратегічні інтереси РФ на Півдні та Сході України.
26. Історія, передумови та хронологія вчинення агресії на Сході України.
27. Міжнародно-правовий статус конфлікту на Сході України.
28. Збиття «Boeing MH-17».
29. Статус комбатантів: позиції сторін.
30. Мінські угоди: статус сторін.
31. Нормандський формат.
32. Країни-стратегічні партнери України, значення відносин із ними.
33. Нормативне регулювання відносин Україна – США.
34. Діяльність Посольства України в США.
35. Гуманітарна діяльність України в США.
36. Діяльність США в Україні. Повноваження Посольства США в Україні.
37. Американські проекти та програми підтримки в Україні.
38. Концепція канадського мультикультуралізму. Етнічна структура канадського суспільства.
39. Українська діаспора в Канаді, її вплив на зовнішньополітичні відносини між країнами.
40. Нормативне регулювання україно-канадських відносин.
41. Пріоритети українсько-канадських відносин відповідно до Дорожньої карти 2009 року.
42. Угода про зону вільної торгівлі між Україною та Канадою.
43. Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії як стратегічний партнер України.
44. Угода про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії.
45. Французька республіка як стратегічний партнер України.
46. Федеративна Республіка Німеччина як стратегічний партнер України.
47. Становлення і сучасний стан двосторонніх відносин з Польщею.
48. Українсько-угорські відносини.
49. Відносини України із Чехією та Словаччиною.
50. Протидія російській агресії як один із основних напрямків зовнішньої політики України.
51. Міжнародний статус та сучасний стан Автономної Республіки Крим.
52. Статус конфлікту на Сході України.
53. Українсько-білоруські відносини.
54. Україна та Республіка Молдова: основні питання двосторонніх відносин.

55. Україна та країни Балтії: особливості двосторонніх відносин.
56. Люблінський трикутник.
57. Українсько-китайське співробітництво: основні напрямки.
58. Україна в концепті «Шовкового шляху».
59. Особливості українсько-японських відносин.
60. Участь України в системах та структурах ООН.
61. Участь України в операціях ООН з підтримання миру.
62. Членство України в Раді Безпеки ООН.
63. Міжнародний кримінальний суд.
64. Ратифікація Римського статуту Міжнародного кримінального суду.
65. Членство України в Раді Європи. Членство України в ОБСЄ.

6. ВИМОГИ ДО ВИКОННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Курсова робота з навчальної дисципліни «Зовнішня політика України» дозволяє здобувачу поглибити та систематизувати свої знання, розвинути навички самостійної роботи, сформулювати основи проведення наукових досліджень.

Виконана курсова робота дозволяє перевірити рівень опанування здобувачем певної теми та його вміння творчо підходити до вирішення конкретних завдань. Метою виконання курсової роботи є закріплення здобувачем знань, отриманих у процесі навчання, виявлення ступеня його підготовленості до самостійної роботи, розвиток навичок та умінь викладу своїх думок, підвищення оформлення наукового матеріалу.

У курсовій роботі здобувач повинен показати загальнотеоретичну підготовку з зовнішньої політики України; оволодіти методами проведення дослідження процесу розвитку та проблем зовнішньополітичних відносин України; визначити основні вектори та напрями української зовнішньої політики; зробити науково-обґрунтовані висновки з вивченого матеріалу.

Курсова робота має науково-практичне спрямування, слугує важливим етапом підготовки здобувача до майбутньої професійної діяльності.

Діяльність здобувача з виконання курсової роботи починається з визначення її теми та об'єкта дослідження, отримання на кафедрі завдання з методичними рекомендаціями щодо її написання. Тематика робіт визначається і затверджується кафедрою туристичного бізнесу та країнознавства.

На стадії підготовки виконання курсової роботи здобувач розробляє і погоджує з керівником її детальну структуру.

Керівник здійснює:

- ✓ допомогу здобувачу в уточненні теми роботи і розробці її плану;
- ✓ орієнтацію на збір необхідної інформації для написання роботи;

- ✓ рекомендації з приводу вибору літературних джерел: наукової, методологічної і спеціальної літератури;
- ✓ консультації щодо змісту роботи;
- ✓ контроль за виконанням окремих етапів роботи;
- ✓ поради щодо оформлення роботи.

Керівник курсової роботи звертає увагу здобувача на недоліки в роботі (стиль викладання, оформлення, зміст підрозділів та ін.), але не виправляє їх сам.

Дані методичні вказівки носять рекомендаційний характер і мають на меті допомогти здобувачам у написанні курсових робіт. В них наведено структуру курсової роботи, орієнтовний зміст кожної складової роботи та окремі приклади оформлення її елементів.

6.1. Мета та завдання курсової роботи

Мета виконання курсової роботи як однієї з форм контролю знань здобувачів є важливим етапом підготовки їх до майбутньої професійної діяльності.

Курсова робота має відобразити:

1. глибоке знання основних понять, термінів досліджуваної теми;
2. знання основних положень нормативних та законодавчих актів, вміння аналізувати, узагальнювати, досліджувати літературні джерела та інформаційну базу даних;
3. вміння використовувати математичні, статистичні, облікові та інші способи обробки інформації;
4. вміння розробляти пропозиції;
5. вміння логічно й чітко викладати матеріал, робити висновки та узагальнення;
6. вміння давати ґрунтовні оцінки різним явищам і процесам;
7. вміння оформляти роботу відповідно до існуючих стандартів.

Слід зазначити, що у процесі написання курсової роботи виділяють такі етапи:

- ✓ вибір теми та об'єкта дослідження;
- ✓ затвердження теми;
- ✓ складання здобувачом плану курсової роботи та погодження його з викладачем – науковим керівником;
- ✓ формування здобувачом інформаційної бази для виконання курсової роботи;
- ✓ написання й оформлення курсової роботи;
- ✓ подання курсової роботи на кафедру для перевірки.

6.2. Збір та обробка фактичного матеріалу

Починати роботу доцільно з визначення кола джерел і літератури, необхідної для самостійного вивчення і розкриття теми. В цьому велику допомогу здобувачу, крім керівника, може надати методична література.

Кожне з джерел по-своєму важливе. Праці вчених, фахівців, законодавчі і нормативні акти складають методологічну і методичну основи роботи над темою. Монографії та статті дозволяють глибоко проаналізувати сутність і причинно-наслідкові зв'язки явищ, що вивчаються. Статистичні збірки та довідники дозволяють знайти необхідні факти і цифри. Реферативні журнали є необхідною підмогою під час вивчення суті проблеми.

Під час підбору літератури необхідно враховувати, якою мірою книга (брошура, стаття) присвячена безпосередньо даній темі, розкриває і аналізує її зміст. Обираючи джерело, потрібно звертати увагу на рік його видання. Як правило, вивченню підлягають праці, що містять останні досягнення науки з даного питання (за винятком історичних проблем). Бажано використовувати джерела, видані не більше 5 років тому.

Якщо під час вивчення незнайомої літератури зустрічаються нові поняття, визначення, кожне з них слід виписати окремо, а потім за допомогою довідників знайти їх смислове значення.

Прочитавши та опрацювавши відібрану літературу, здобувач одержує загальне уявлення про місце і значення даної теми в курсі відповідної дисципліни, визначає її найважливіші проблеми. Потім вивчає документальні матеріали, що стосуються питань теми.

Консультація з керівником допоможе сформулювати план курсової роботи. Від точності формулювання питань плану багато в чому залежить успіх роботи. Викладення питань плану повинне бути ясним. Для цього необхідно ретельно продумати внутрішню логічну структуру кожного питання, розбити основні питання плану на підпитання і, звіряючись із ними, приступити до написання тексту.

Здобувачу слід зважати на те, що робота не обов'язково повинна включати весь зібраний матеріал. До тексту відбираються основні проблеми, які дають можливість повно розкрити зміст теми.

Матеріали, що наводяться в роботі, повинні бути логічно взаємопов'язаними, щоб кожний наступний матеріал був продовженням попереднього. Формулювання повинні бути точними, зрозумілими, висловленими грамотно.

6.3. Вимоги до змісту та обсягу курсової роботи

Курсова робота виконується у друкованому вигляді, обсягом 20–25 аркушів, шрифт Times New Roman, кегль – 14, інтервал – 1,5. Структура курсової роботи: титульний аркуш; зміст; вступ; основна частина (2–3 роз-

діли); висновки; список використаних джерел. Здобувачу пропонується використовувати не менше 10 джерел, з них – щонайменше 1 нормативний документ (закон, акт міжнародного права, постанова тощо) та щонайменше 1 джерело іноземною мовою.

Курсова робота оцінюється максимально у **20 балів**.

Здобувач отримує 16–20 балів, якщо він продемонструє хороше орієнтування в джерелах; робота є актуальною та враховує як історію, так і сучасний контекст; робота містить власні висновки та/або пропозиції; викладений матеріал здобувач гідно презентує усно, він орієнтується у власній роботі.

Здобувач отримує 11–15 балів, якщо робота відповідає технічним вимогам; робота враховує різні етапи зовнішньополітичної діяльності, втім не завжди є актуальною (в тому числі таке може бути через застарілість використаної джерельної бази); здобувач сформував власну позицію щодо поставленого у роботі питання; здобувач здатен презентувати викладений матеріал усно.

Здобувач отримує 6–10 балів, якщо робота відповідає технічним вимогам, втім не є комплексним дослідженням, є описом чужих думок без власних висновків та пропозицій.

Здобувач отримує 1–5 балів, якщо робота не відповідає технічним вимогам, не є комплексним дослідженням, є описом чужих думок без власних висновків та пропозицій.

Курсова робота повинна мати:

- ✓ титульний аркуш;
- ✓ зміст;
- ✓ вступ;
- ✓ основну частину, яка складається з 2–3 розділів;
- ✓ висновки;
- ✓ список використаних джерел;
- ✓ додатки (якщо є).

Титульний аркуш

Зразок оформлення титульного аркуша наведено у прикладах оформлення елементів роботи.

Зміст

Зміст являє собою план курсової роботи із зазначенням відповідних сторінок, з яких починається кожний структурний елемент.

Вступ

У *вступі* необхідно зазначати *актуальність теми, мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження*. Обсяг вступу не повинен перевищувати 2 сторінок.

Обґрунтування актуальності обраної теми – початковий етап будь-якого дослідження. Висвітлення актуальності повинне бути небагато-словним. В межах однієї сторінки слід показати головне – суть проблемної ситуації. Від доказу актуальності обраної теми логічно перейти до формулювання мети дослідження.

Метою будь-якого дослідження є отримання певного конкретного результату – оцінка рівня розвитку, виявлення недоліків і проблем, розробка або поліпшення методики, формулювання програми розвитку туризму в зарубіжній країні, встановлення параметрів або властивостей об'єкта та ін. Процес виконання роботи (вивчення, дослідження тощо) не може бути її метою.

Завдання дослідження – це етапи, послідовність виконання роботи. Відповідь будується просто: «В процесі дослідження розв'язувалися наступні задачі» – і далі перераховуються виконані операції (перша, друга і т. д.).

Об'єкт дослідження – це сукупність відношень різних аспектів теорії і практики науки, яка становить для дослідження джерело інформації або явище, процес, який породжує проблему і потребує вивчення.

Предмет дослідження знаходиться в межах об'єкта і відображає лише істотні зв'язки і відношення, що є визначальними для цього дослідження. Тобто об'єктом є те, що досліджується, а *предметом* – те, що в цьому предметі має наукове пояснення. Саме предмет визначає тему дослідження.

Структура (зміст) роботи звичайно є повним відображенням вирішуваних задач. Завершується вступ стандартною фразою: «Робота складається зі вступу, N розділів, висновків; містить N сторінок тексту, N рисунків, N таблиць, N додатків. Список джерел включає N найменувань літератури, N електронних публікацій.»

Основна частина

Основна частина роботи складається із 3 розділів. В середині розділу можуть розглядатися декілька самостійних питань, які можуть відокремлюватися в підрозділи, яких має бути не менше двох для кожного розділу.

Обсяг основної частини 20 сторінок. В ній розкривається основний зміст курсової роботи.

Перший розділ має бути теоретичним та висвітлювати основні поняття та категорії міжнародних економічних відносин.

Другий розділ повинен детально розкривати сучасний стан розвитку досліджуваної проблеми з використанням накопиченого фактичного матеріалу та теоретичних знань.

Третій розділ має бути присвячений дослідженню та виявленню проблем, особливостей та перспектив розвитку досліджуваної теми.

Під час написання роботи слід надавати вигляд зібраним і систематизованим фактам, показникам, висновкам форму наукової статті або лекції.

Правила наукового етикету вимагають наводити точні посилання на запозичені думки, відомості, дані. В цілях економії місця в тексті вказують тільки номер джерела в бібліографії, наприклад: [12, с. 5].

Для якісного виконання курсової роботи необхідно зібрати у достатньо повному обсязі інформацію із законодавчих, нормативних документів, статистичних збірників, проаналізувати та узагальнити її. Зібраний матеріал потрібно систематизувати відповідно до плану курсової роботи.

Висновки

Формулювання висновків є стислим викладом одержаних результатів із досліджуваної проблеми. Слід звернути увагу на значущість формулювання обґрунтованих, чітких, лаконічних висновків. Обсяг висновків не повинен перевищувати 2 сторінок. Вони мають бути сформульовані по пунктах відповідно до кожного розділу роботи.

Список використаних джерел

Список використаних джерел має включати **не менше 25** найменувань. Список використаних джерел слід розміщувати у такій послідовності:

- закони України (у хронологічному порядку);
- укази Президента України, декрети й ухвали Кабінету Міністрів України;
- літературні джерела в алфавітному порядку: монографії, підручники, посібники, брошури, журнальні та газетні статті;
- іншомовні та електронні джерела інформації.

Відомості про книги обов'язково містять прізвище та ініціали автора, заголовок, місце видання, видавництво, рік видання, кількість сторінок; відомості про журнальні або газетні статті – прізвище, ініціали автора, заголовок, назву періодичного видання, серію, рік випуску, номер видання, сторінки. Бібліографічний список нумерується від першої до останньої назви. Назви праць прийнято писати мовою оригіналу.

Додатки

У *додатках* до курсової роботи розміщуються інформаційні матеріали, що становлять базу аналітичних досліджень згідно з обраною темою, після списку використаних джерел, а саме:

- ✓ таблиці допоміжних цифрових даних;
- ✓ законодавчі акти;
- ✓ заповнені бланки різних документів;
- ✓ інструкції і методики;
- ✓ зразки документів.

На додатки, які містяться у курсовій роботі, мають бути посилання у текстовій частині роботи. Додаток повинен мати заголовок, надрукований у верхній частині сторінки маленькими літерами з першої великої літери симетрично тексту сторінки. Його розташовують з нової сторінки зі вказівкою

вгорі праворуч сторінки слова «Додаток» і великої літери, що позначає додаток. Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки за винятком літер Г, Є, З, І, Ї, Й, О, Ч, Ь, наприклад, Додаток А, Додаток В.

6.4. Критерії оцінювання курсової роботи

Під час оцінки роботи враховується глибина опрацювання і широта охоплення теми, ступінь використання джерел, уміння аналізувати зібраний матеріал, грамотність та стиль викладу, якість технічного оформлення роботи, відповідей здобувача на питання та критичні зауваження. Форма проведення підсумкового оцінювання виконаного дослідження – публічна доповідь (3–4 хвилини) з подальшим відкритим обговоренням або індивідуальна співбесіда на тему курсової роботи. Оцінка дається за якість кожного з елементів роботи в межах указаних в таблиці 1 балів, загалом 20 балів.

Таблиця 1

Критерії оцінювання курсових робіт

1	Оформлення роботи відповідно до вимог стандарту	2 бали
2	Структурно-логічна побудова роботи, актуальність (зміст вступу)	2 бали
3	1 розділ	2 бали
4	2 розділ	2 бали
5	3 розділ	2 бали
6	Висновки	2 бали
7	Підсумкове оцінювання роботи – публічна доповідь : – якість доповіді – якість відповідей на питання	до 8 балів : до 4 балів до 4 балів
8	Разом (максимальна кількість):	20 балів

6.5. Теми курсових робіт

1. Роль та місце дисидентів у формуванні української парадигми у світі у другій половині ХХ сторіччя.
2. Українська дипломатія після Другої світової війни – розквіт чи занепад?
3. Зовнішньополітичні передумови проголошення незалежності України.
4. Дипломати незалежної України, їх роль та вплив на зовнішню політику.
5. Ядерне роззброєння України – передумови, наслідки, вплив.
6. Стратегія зовнішньої політики: генеза розроблення та значення.
7. Український інститут: значення, напрямки діяльності, проєкти.
8. Кіно як інструмент формування позитивного іміджу України за кордоном.
9. Бренд Україна: значення, сфери застосування.

10. Роль та місце медіа при просуванні зовнішньополітичних інтересів України.
11. Значення України для Російської Федерації як сфери інтересів та зони впливу.
12. Зовнішньополітичні передумови окупації Криму в 2014 році.
13. Статус окупації Криму на міжнародній арені.
14. Кримська платформа – передумови створення, значення, потенціал.
15. Комунікація проблеми порушення прав людини в Криму на міжнародній арені.
16. Зовнішньополітичні передумови вчинення агресії на Сході України, динаміка конфлікту.
17. Статус конфлікту на Сході України в розрізі міжнародного права та міжнародних відносин.
18. Механізми врегулювання конфлікту на Сході України: Нормандський формат, Мінський процес.
19. СНД – історія створення та функціонування, статус України в СНД сьогодні.
20. Україна та США: потенціал розвитку двосторонніх відносин.
21. Українська діаспора в США.
22. Проблемні аспекти україно-канадських відносин.
23. Етнічні українці в політичному просторі Канади.
24. Угода про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії: передумови укладення, зміст, значення.
25. Зміст та значення україно-британських відносин.
26. Україно-французькі відносини: ключові питання та проблематика.
27. Північний потік – 2: опис проєкту та значення для України.
28. Співпраця Німеччини та України: сфери та потенціал.
29. Люблінський трикутник: передумови створення, склад, основа діяльності та спільні проєкти.
30. Концепт «Інтермаріум».
31. Україна та Польща – співпраця та проблемні питання.
32. Генеза україно-угорських відносин: від Арпада Генца до Віктора Орбана.
33. Україна та країни Балтії (Литва, Латвія, Естонія).
34. Україна та Білорусь: зміст відносин.
35. Україна та Китай: сфери та потенціал до співпраці.
36. Україна в ООН: від 1945 р. до сьогодні.
37. ООН як майданчик комунікації проблематики російської агресії в Україні.
38. Членство України в Раді Європи. Комунікація російської агресії в Раді Європи.

7. ПРИКЛАДИ ОФОРМЛЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Приклад оформлення титульного аркуша

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу
Кафедра туристичного бізнесу та країнознавства

КУРСОВА РОБОТА
з дисципліни «Зовнішня політика України»
(назва дисципліни)
на тему: Україна та країни Балтії (Литва, Латвія, Естонія)

Здобувача (ки) 1 курсу УК-11 групи
спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»

(прізвище та ініціали)

Керівник: ст. викл. Михальська В. В. /
к. е. н., доц. Шамара І. М.

(посада, вчене звання, науковий ступінь,
прізвище та ініціали)

Кількість балів: _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Економічне та політичне співробітництво України та країн Балтії	5
Розділ 2. Сучасний стан розвитку відносин України з країнами Балтії	12
Розділ 3. Перспективи взаємовідносин України та Прибалтійських країн у майбутньому	17
Висновки	22
Список використаних джерел.....	25

Приклад оформлення розділів і підрозділів

РОЗДІЛ 1. ЕКОНОМІЧНЕ ТА ПОЛІТИЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА КРАЇН БАЛТІЇ

1.1. Загальна характеристика економіки України та країн Балтії

Україна – потенційно багата країна, яка усвідомлює себе та сприймається ззовні як політична та економічна сила, подібна до Польщі та Туреччини. Серед колишніх республік СРСР Україна успадкувала один із найкращих комплектів вихідних ресурсів. До проголошення незалежності економіка УРСР відігравала значну роль в економіці СРСР.

У 2018 році, за даними Міжнародного валютного фонду, економіка України була на 50-му місці в світі за ВВП (валовий внутрішній продукт) за ППС (паритет купівельної спроможності) – 353 млрд доларів США. Економіка країни базується на багатогалузевій промисловості, сільському господарстві, сфері послуг. У 2018 та 2019 роках економіка України зростала приблизно на 2% щороку після кількох років сильного спаду [1].

*Рис. 1.1. Розрахунки НБУ за результатами опитувань підприємств
Джерело: складено автором за матеріалами [4, с. 17]*

Сьогодні українська економіка стикнулася з небаченим за всю свою історію шоком. Повномасштабне військове вторгнення північних сусідів завдало потужного удару по всіх ланках економічної системи нашої держави, але поступово економіка України відновлюватиметься, навіть в умовах війни бізнес поступово відновлює свою діяльність. За результатами позапланового опитування НБУ, лише 23 % повністю припинили свою діяльність, хоча в перші тижні березня частка цих підприємств перевищувала 30 % [3].

Таблиця 1.2

Матриця механізму визначення ВВП країни

Виробники	Споживачі						
	1	2	3	...	N	$\sum_1^m L = \text{ВДВ}$	ВВ
1	X11	X12	X13	...	X1n	L1	X1
2	X21	X22	X23	...	X2n	L2	X2
3	X31	X32	X33	...	X3n	L3	X3
...	...	...	...	...	...	...	...
M	Xm1	Xm2	Xm3	...	Xmn	Lm	Xm
$\sum_1^n K = \text{ВДС}$	K1	K2	K3	...	Kn	Kn=Lm=ВВП	
ВВ	X1	X2	X3	...	Xn		$\sum X_{in} = \sum X_{im}$

Джерело: [6, с. 25]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глобалізація та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин : колективна монографія / за ред. О. А. Довгаль, Н. А. Казакова. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 540 с.
2. Глобальні проблеми сучасності : підручник / за ред. В. С. Бакірова (голова), А. П. Голікова, О. А. Довгаль, В. А. Пересадько, В. І. Сідорова. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020. 632 с.
3. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини : навч. посібник / Т. В. Шталь [та ін.]. Харків : Форт, 2015. 364 с.
4. Міжнародні економічні відносини та зовнішньоекономічна діяльність : навч. посібник / Т. О. Зінчук, О. Д. Ковальчук, Н. М. Куцмус [та ін.]; за ред. Т. О. Зінчук. К. : Центр учбової літератури, 2017. 512 с.
5. Міжнародні економічні відносини та менеджмент в умовах посилення глобалізаційних процесів : навч. посібник / за ред. С. М. Шкарлета, М. П. Бутка. К. : Центр учбової літератури, 2016. 527 с.
6. Association Agreement between the EU and Ukraine European Implementation Assessment (upd.). URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/cec758ec-e1c1-11ea-ad25-01aa75ed71a1/language-en/format-pdf/source-236122754>
7. Nicola M. et al. The socio-economic implications of the coronavirus pandemic (COVID-19): A review // International Journal of Surgery. 2020. No. 78. P. 185–193.
8. Recovery Scenarios 2020 & Economic Impact from COVID-19 Infographics. URL: <https://wtcc.org/Research/Economic-Impact/Recovery-Scenarios-2020-Economic-Impact-from-COVID-19>